

Дослиництво

УДК 631.147

Р.І. Рудик,
кандидат сільсько-
господарських наук

Т.Ю. Приймачук,
кандидат економічних наук
Інститут сільського
господарства Полісся НААН

О.В. Фомічова,
кандидат біологічних наук
Національний університет
біоресурсів і природо-
користування України

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО — ПЕРСПЕКТИВА ОТРИМАННЯ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Висвітлено зарубіжні та вітчизняні досягнення органічного сільського господарства. Розкрито фактори, які дають пріоритет для розвитку органічного виробництва в Україні. Проаналізовано діяльність ПП “Талекс-Агро” Житомирської області, яке спеціалізується на виробництві органічної сільгосппродукції. Окреслено сучасні проблеми становлення та розвитку вітчизняного ринку органічної продукції.

Ключові слова: “екологічно чистий”, органічне сільське господарство, вітчизняний ринок органічної продукції, сертифікована продукція, переробка органічної продукції, споживання сертифікованої органічної продукції.

Вступ. Протягом всього розвитку сільського господарства людина намагалася знизити залежність від навколишнього середовища та змінити його у своїх цілях, в основному виснажуючи її природні ресурси. Науково-технічний прогрес дав можливість підкорити природу своїм потребам, контролювати, управляти багатьма її процесами. Під таким потужним техногенним впливом природа втрачає здатність до самовідновлення. Порушення природних зв'язків веде до руйнування оточуючого середовища, що загрожує новими, раніше невідомими проблемами, серйозність яких настільки велика, що можна говорити про загрозу для існування всього людства. Тому з'явилась необхідність переглянути підходи до застосування наукових знань в природній системі. В сільському господарстві це привело до створення ряду систем “стійкого або самовідновлюючого” сільського господарства, найбільш розповсюдженим із яких стало органічне сільське господарство.

На прилавках українських супермаркетів продукти з позначкою “екологічно чистий”, “без консервантів”, “біо” та “натуральний”

трапляються сьогодні все частіше. В ряді країн, наприклад, Німеччині, Австрії, Бельгії, Швейцарії та Франції, органічні продукти іменуються як “біо” продукти. Проте в Україні приставку “біо” стали широко використовувати для позначення продуктів харчування, збагачених вітамінами та корисними бактеріями. Подібні біопродукти вже надійно закріпилися на українському ринку, проте нічого спільного з “біо” продуктами (органічними) продуктами в міжнародному розумінні цього терміну вони не мають. Таким чином, називати органічні продукти в нашій країні як “біо” продукти в даний час є недоцільно і може створити плутанину. Нерідко органічні продукти називають “екологічно чистими”, що є правильно, але лише частково, так як цей термін не відображає комплексного підходу. Екологічність — це лише одна із переваг органічної продукції, але далеко не єдина. Хоча в деяких країнах, наприклад, в Нідерландах, Іспанії, Норвегії, органічні продукти прийнято називати “еко” продуктами [5, 6].

Українські ж виробники використовують написи про екопродукцію як вдалих мар-

кетинговий хід, зігравши на екологічних настроях, які стали актуальними в Україні після аварії на Чорнобильській АЕС. Однак відповідний напис і висока ціна далеко не завжди означають, що продукт насправді є органічним. Причина в тому, що в українському законодавстві ще й досі відсутні державні стандарти та державна сертифікація органічної продукції.

В Україні органічна продукція здобуває все більшої популярності, адже вітчизняний споживач стає обережнішим та серйознішим при виборі продуктів харчування. Серед українців сьогодні стає модною тенденція переходу на здоровий спосіб життя, значною складовою якої є здорове харчування. Альтернативою делікатесам, виготовленим з додаванням стимуляторів смаку та інших шкідливих консервантів, стає їжа органічного походження.

Матеріали та методи досліджень. Об'єктом дослідження є процес становлення та розвитку зарубіжного й вітчизняного ринків органічної продукції. В процесі досліджень було використано наступні методи збору та обробки інформації: аналізу та синтезу, монографічний, графічний, логічний метод, що дало змогу отримати науково обґрунтовані результати.

Результати та їх обговорення. На Європейському просторі органічне виробництво бере свій початок з 90-х років та щороку розширюється за обсягами споживання, постійно урізноманітнюючи асортимент органічних видів продукції.

Нині ринок органічних товарів пропонує не лише органічні продукти та напої, але й органічний одяг, товари для дітей та домашніх тварин, органічні меблі, квіти тощо. Розширюється ринок органічних косметичних та медичних засобів. В кінці 90-х років минулого століття в Швейцарії, Австрії, Італії та Німеччині з'явилися навіть перші "органічні" готелі, де всі продукти харчування, постільна білизна та ряд інших товарів є органічними. Майже в кожному великому місті економічно розвинених країн можна знайти спеціалізовані магазини органічних продуктів, кафе і ресторани, де пропонують виключно органічні продукти, напої та інші товари [7, 8]. Подібні кафе, ресторани, магазини, і навіть готелі є і в Україні, проте попит на них ще досить обмежений. Однак основною категорією органічних товарів є органічні продукти харчування.

Провідні організації з питань органічної продукції (IFOAM, FiBL, The Datamonitor Group) обсяги ринку органічної продукції у світі оцінили на рівні \$60 млрд. Екологічним виробництвом сільськогосподарської продукції та продовольства займаються близько 1,8 млн господарств, які використовують 37,2 млн га сільгоспугідь. При цьому понад третини виробників знаходяться в Азії, Африці та Латинській Америці. За прогнозами, до 2014 року світове споживання органічної продукції збільшиться на 61% та досягне \$97 млрд.

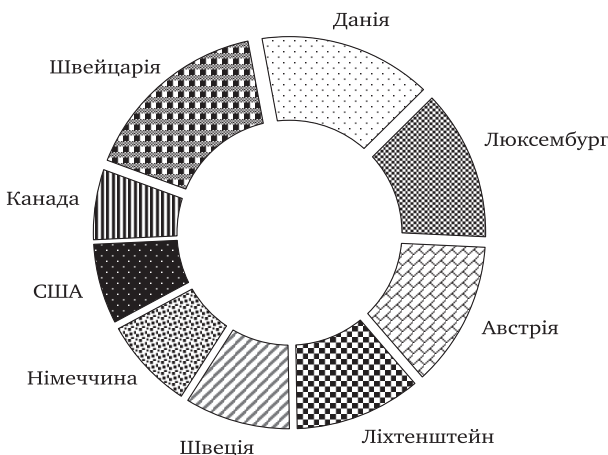
Згідно даних IFOAM найбільші ринки споживання органічної сертифікованої продукції (на душу населення) мають такі країни, як Швейцарія, Данія, Люксембург, Австралія (рис. 1) [1].

Найбільші площі, зайняті під органічним виробництвом, розташовані в Австралії, Франції, Аргентині (рис. 2) [1].

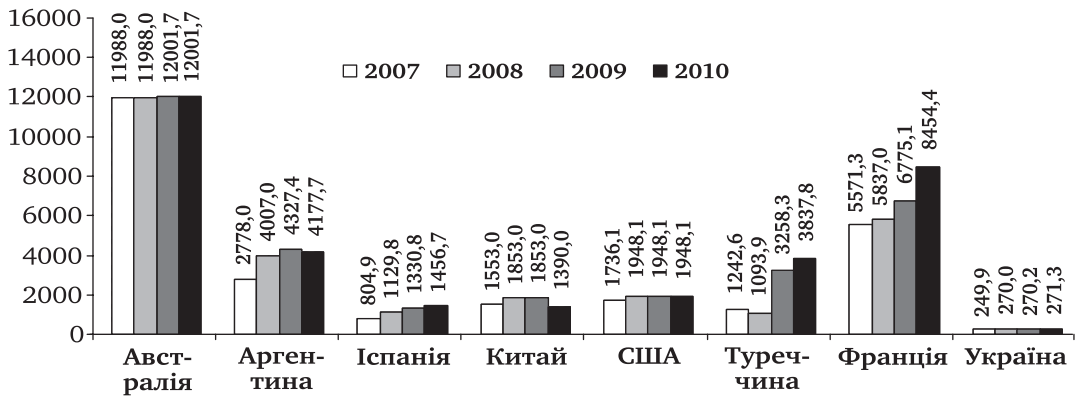
Середньостатистичний рівень споживання органічної продукції в розвинутих європейських країнах становить 10–11%, в Україні поки що це лише 1%.

Незважаючи на перевищення вартості органічних продуктів над традиційними на 40–50%, італійці щороку витрачають на придбання органічних продуктів в середньому €25 на одну особу, швейцарці — 105, датчани — 51, шведи — €47.

Ціни на органічну продукцію не є визначальним фактором, який впливає на обсяг продаж, але все-таки слу-

Рис. 1. Країни з найбільшим ринком споживання органічної сертифікованої продукції на душу населення — 2011 рік

Рис. 2. Динаміка сільськогосподарських площ країн світу, зайнятих під органічним виробництвом, тис. га

гує основною причиною зосередження ринку в економічно розвинених країнах світу [9].

Велику нішу ці продукти не займають в жодній країні світу — вони формують свій ринок, який живе паралельно з ринком звичайних продуктів. Спробу відрегулювати питання вітчизняного органічного виробництва на державному рівні було розпочато ще у травні 2005 року, коли у першому читанні Верховною Радою було прийнято законопроект “Про органічне виробництво”. Однак далі справа не пішла.

Наступна спроба — квітень 2011 року, коли ВР ухвалила Закон “Про органічне виробництво”, який мав набрати чинності з 1 січня 2012 року, однак Президент України відхилив його та повернув зі своїми пропозиціями для повторного розгляду до Парламенту.

У 2012 році відразу два законопроекти на цю тему було зареєстровано у Верховній Раді (перший — депутатом-опозиціонером Юрієм Кармазіним, другий — Кабінетом Міністрів), але Президент знову наклав вето на закон. Вкотре питання залишилось відкритим, а виробники знову очікують появи “правил гри” для тих, хто хоче займатись виробництвом органічної сільгосппродукції, а термін “органічне виробництво” залишився ще не визначеним і не захищеним.

На сьогоднішній день у сфері розвитку органічного виробництва України існує низка проблем, які потребують найшвидшого вирішення:

- відсутність чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність суб’єктів господарювання у сфері органічного виробництва;

- низький рівень інформованості населення, товаровиробників, органів державної влади та місцевого самоврядування щодо можливостей та перспектив розвитку органічного виробництва в регіоні;
- низький рівень обізнаності споживачів про доцільність споживання продуктів та їх позитивний вплив на організм людини;
- складнощі при вирощуванні продукції — обмежене використання дозволених засобів;
- недостатній рівень розвитку інституційної інфраструктури, необхідної для підтримки органічного виробництва;
- низький рівень інвестування в органічне виробництво;
- переробка української органічної продукції знаходиться на початковій стадії;
- цільова аудиторія органічних продуктів — обізнані та небідні люди;
- недостатній рівень професійних знань і досвіду господарюючих суб’єктів щодо ведення органічного виробництва в сучасних умовах та відсутність ефективної системи підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері органічного виробництва;
- відсутність механізму державної підтримки цього сектору.

Однак ці проблеми не перешкоджають поступальному розвитку вітчизняного органічного виробництва.

Відповідно до Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року планується стимулювати ведення органічного сільського господарства, створивши систему його сертифікації та збільшивши показник вирощування органічних культур до 10% [3].

На користь розвитку органічного виробництва в Україні свідчать такі факти: наша держава має значні площі сільськогосподарських угідь, достатня природна родючість ґрунтів дає змогу отримувати високі врожаї без внесення мінеральних добрив та агрохімікатів, при органічному землеробстві значно менші затрати енергоресурсів (в умовах дефіциту власних є позитивним) та додаткові затрати живої праці (в умовах сільського безробіття є актуальним).

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують привабливість цього сектору агровиробництва в Україні. Якщо на початок 2003 року в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус “органічного”, то наприкінці 2011 року нараховувалось вже 155 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель становила більше 270 тис. га (рис. 3) [1].

Органічний ринок України сьогодні можна віднести до олігополістичних, що свідчить про неможливість конкретного виробника впливати на нього.

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Житомирській, Закарпатській, Львівській, Тернопільській та Хмельницькій областях. Дослідження Федерації органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись ще з 2006–2007 рр., склавши у 2008 році 600 тис. євро, 2009 — 1,2 млн євро, 2010 —

2,4 млн євро та у 2011 році — 5,1 млн євро [2].

Про розвиток вітчизняного органічного ринку свідчить і той факт, що представники українського органічного сектору були представлені на найбільшій міжнародній виставці органічної продукції БіоФаж-2013 (13–16/02/2013 в м. Нюрнберг, Німеччина). Українські органічні харчові продукти на стенді Швейцарської програми сприяння імпорту (SIPPO) експонували 6 компаній: ТОВ “Агрофірма “Поле” (Черкаська обл., органічні зернові, бобові), ТОВ “Галс ЛТД” (Чернівецька обл., органічний березовий сік та мікси), ПП НСНФ “Соевий вік” (Кіровоградська обл., органічна соя), ТОВ “Чистий продукт-С” (Донецька обл., органічні фрукти, овочі, баштанні), ТОВ “Сумифітофармація” (Сумська обл., органічні лікарські трави) та ТОВ “Дарліссад” (Волинська обл., органічні ягоди). Більшість з них сертифіковані міжнародно-акредитованими сертифікаційними органами — “Органік стандарт” (Україна) та ІМО (Швейцарія) відповідно до європейських стандартів органічного виробництва (Постанова Ради ЄС № 834/2007) [4].

Якщо ринок виробників органічної їжі й надалі зростатиме, вони зможуть потіснити виробників захімізованої продукції, а це означає, що на наші столи частіше потраплятиме справді здорова та корисна їжа.

В Житомирській області органічним виробництвом займається невелика кількість підприємств, які, в основному, вирощують та реалізують зернові й зернобобові культу-

Рис. 3. Динаміка органічних сільськогосподарських площ, кількість сертифікованих органічних господарств та обсяги споживання сертифікованої органічної продукції в Україні

ри, овочі, велику рогату худобу, виробляють молоко та м'ясо. Не розвинута сьогодні, на жаль, переробка та виготовлення готового органічного продукту. Переробні підприємства не готові адаптуватись до органічного виробництва з ряду причин:

- малі об'єми продукції;
- проблема якісної органічної продукції;
- відсутність адекватної співпраці з виробниками;
- віддаленість переробної інфраструктури;
- висока собівартість переробки, пов'язана з відсутністю регулярного постачання сировини впродовж року.

В ланці реалізації органічної продукції відсутні центри дистрибуції (спеціалізовані магазини).

Виробництво органічних продуктів харчування — справа не з легких, оскільки кожен етап виробництва повинен відповідати вимогам і пройти ретельну сертифікацію. Однак, враховуючи тренди та попит, такі зусилля будуть виправданими.

Упродовж останнього десятиліття Швейцарія надає підтримку вітчизняному сільському господарству, реалізувавши вже програми “Сертифікація в органічному сільському господарстві та розвиток органічного ринку в Україні” (2005–2011 рр.) і “Сталий розвиток аграрного виробництва в Україні” (2003–2010 рр.).

У розвиток співробітництва навесні 2012 року було затверджено новий проект технічної допомоги “Розвиток органічного ринку в Україні”, який сприятиме інтеграції малих та середніх підприємств України в міжнародну торгівлю через сертифіковану органічну продукцію. Його впроваджує Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у співпраці з представниками українського органічного сектору. Партнером проекту є Міністерство аграрної політики та продовольства України, а донором — Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO).

Одним із вітчизняних об'єктів, на якому вже опрацьовуються два напрями названих ініціатив, а саме “Сільськогосподарські орні культури для міжнародного ринку” та “Молочні продукти для внутрішнього ринку”, стало приватне підприємство “Галекс-Агро”.

На мальовничих просторах Житомирської області, поблизу м. Новоград-Волинський, знаходиться одне з найбільших органічних господарств Житомирщини, піонер органічного виробництва в регіоні — “Галекс-Агро”.

Це змішане господарство з молочним тваринництвом і польовими культурами, яке працює за стандартами Євросоюзу (EU Organic) і Швейцарії (Bio Suisse). Це перше господарство, яке зважалося реалізувати модель повноцінної екосистеми, в якій поєднується вирощування органічних польових культур і органічне тваринництво.

Свою виробничу діяльність підприємство проводить за рахунок інвестицій, вже двічі представляло свою продукцію у м. Нюрнберг (Німеччина) на Всесвітній виставці органічної продукції.

“Галекс-Агро” спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур, виробництві молока й м'яса. Воно є базовим господарством з виробничої перевірки ґрунтозахисних технологій вирощування культур, заходів щодо розширеного відтворення родючості ґрунтів та виробництва екологічно безпечних продуктів харчування.

На початку 2009 року у власників земельних паїв с. Стриєва, с. Кануни, с. Кікова було орендовано 1600 га землі. Всі вони були перелогові, тобто не оброблялись від трьох до п'ятнадцяти років, а з них майже 200 га були запущені та залісені. У березні 2009 року ці землі були проінспектовані інспекторами сертифікаційних компаній ІМО та “Органік Стандарт”.

У 2012 році посівна площа господарства становила 5,1 тис. га, що на 0,4 тис. га більше 2011 року. (Довідково: площі розширились за рахунок додаткової оренди земель по Киківській сільській раді).

В структурі посівних площ зернові культури займали 3,5 тис. га (68% до посівної площі), зокрема: озимі зернові — 1,8 тис. га, ярі зернові — 1,7 тис. га. В цілому по господарству урожайність зернових становила 28,7 ц з гектара (+1,7 ц до 2011 року), валове виробництво зернових було в межах 10,1 тис. тонн.

У 2012 році чисельність поголів'я ВРХ в господарстві становила 1600 гол., в т.ч. корів — 455 гол. (+ 60 гол. до 2011 року), валове виробництво молока становило 2,4 тис. т, що на 0,7 тис. т більше 2011 року. ПП “Галекс-Агро” працює як для внутрішнього українського ринку, так і значна частина продукції йде на експорт — до Швейцарії.

В Житомирській області розроблено Комплексну програму підтримки розвитку органічного виробництва Житомирщини на 2013–2015 роки, що є позитивним зрушенням до активізації розвитку цього сектору сільсько-

го господарства регіону. Головною метою Програми є забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу регіону шляхом розвитку та підтримки ведення органічного виробництва.

В нинішньому році з обласного бюджету на розвиток органічного виробництва в області передбачено виділити 500 тис. грн. Субвенція з обласного бюджету спрямовуватиметься сільськогосподарським товаровиробникам, які атестовані сертифікаційними компаніями, що мають відповідну ліцензію, згідно з чинним законодавством, за вирощену і реалізовану на переробні підприємства та бюджетні установи області органічно-продовольчу продукцію з розрахунку:

- до 500 грн за 1 т продовольчих зерно-круп'яних культур та до 300 грн за кожен тону картоплі і овочів;
- 500 грн за 1 т молока;
- 4000 грн за 1 т м'яса (яловичини, свинини) в забійній вазі;
- за 1000 шт. яєць — 500 грн;
- за 1 т меду — 3000 грн.

Вважаємо, що в Україні найбільшим попитом серед органічних продуктів будуть користуватися ті із них, які українці зазвичай самі не виробляють: хлібобулочні вироби, молочні продукти, яйця, м'ясна та рибна продукція. Органічні овочі, плоди, ягоди будуть користуватися меншим попитом з огляду на те, що багато споживачів їх самі вирощують, а також можуть купити напряму від виробників на ринку, яким довіряють в якості продукції.

Важливу роль у розвитку ринку органічної продукції відіграє маркетингова та державна політика. В країнах, де активно пропагандується здоровий спосіб життя, необхідність покращення стану оточуючого середовища, боротьби із бідністю в країнах, що розвиваються, люди більш схильні купувати органічні продукти харчування. Вплив здійснює реклама цієї продукції та розповсюдження ЗМІ інформації та наукових досліджень про переваги даної продукції. На перших етапах людей, перш за все хвилює безпека продуктів харчування для здоров'я, в подальшому їх також починає хвилювати збереження оточуючого середовища та інші фактори, особливо соціального спрямування [10, 11].

Будемо сподіватись, що реалізація заходів Програми сприятиме підтримці малого та середнього бізнесу; вдосконаленню зворотного зв'язку між виробниками і споживачами; розбудові сільських територій та розвитку місцевих громад, поліпшенню іміджу області та інвестиційного клімату в регіоні, інтеграції Житомирщини в міжнародний органічний ринок.

В останньому виступі Віктора Януковича на Генеральній асамблеї ООН у Нью-Йорку знову прозвучало те, що Україна ставить собі за мету нагодувати світ екологічно чистими продуктами. Принаймні у влади є розуміння перспективності виробництва подібних продуктів і сьогодні ми повинні активізувати вітчизняне органічне виробництво, для того, щоб передати здорову спадщину майбутнім поколінням.

ВИСНОВКИ

Ретроспективний огляд органічного ринку свідчить про те, що органічна продукція сьогодні користується підвищеним попитом, а кількість сільськогосподарських угідь та виробників сільськогосподарської продукції як у світі, так і в Україні з року в рік зростає. На жаль, залишається неврегульованою низка проблем в цьому секторі, головні з яких — відсутність нормативно-правової бази та механізму

державної підтримки виробництва органічної продукції. Незважаючи на чинники, які гальмують вітчизняне органічне виробництво, поступальний розвиток органічного ринку відбувається завдяки підприємницькій ініціативі та міжнародній підтримці через реалізацію низки проектів. Темпи зростання попиту на органічну продукцію зумовлюють необхідність переходу від традиційного виробництва до органічного.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Світова статистика органічного виробництва. Офіційний сайт IFOAM [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ifoam.org>
2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.organic.com.ua>
3. Державна цільова програма розвитку українсько-го села на період до 2015 року від 19.09.2007 р. №1158 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
4. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agronews.ua>
5. Мазурова А.Ю. Развитие органического сель-

- ского хозяйства // Международный сельскохозяйственный журнал. — 2008. — № 3. — С. 14–17.
6. Мазурова А.Ю. Органическое сельское хозяйство: Безопасность для людей и окружающей среды // Вестник Российской академии естественных наук. — 2008. — Т. 8, № 1. — С. 58–62.
  7. Halberg N., Alroe H.F., Knudsen M.T., Kristensen E.S. Global Development of Organic Agriculture: Challenges and Prospects // CABI. — March 2006. — 384 p.
  8. Hamm U., Gronefeld F. The European market for organic food. The University of Wales, Aberystwyth, United Kingdom. 2004.
  9. Kristiansen P., Taji A., Reganold J. Organic Agriculture. A Global Perspective. Cornell University Press. New York, 2006.
  10. Norms for Organic Production and Processing. IFOAM Basic Standards. IFOAM Accreditation Criteria. IFOAM 2002. — 144 p.
  11. Willer H., Minou Y. The world of organic agriculture. Statistics and emerging trends 2008 // Earthscan, 2008.

АЛЬТЕРНАТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ ЛЬОНУ-ДОВГУНЦЮ НА ОСНОВІ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ СЕЛЕКЦІЇ ТА НАСІННИЦТВА

Розробник — Інститут сільського господарства Полісся НААН.

*Автори — Ковальов В.Б., Семеній О.Г., Камінська О.М.,
Камінська М.П., Мостовенко О.О.*

Складові технології: новий сорт льону-довгунцю Надія (88–1242) з підвищеним вмістом волокна кращої якості; виявлені та впроваджені надійні методи ідентифікації вихідного елітного матеріалу, а також вихідні партії оригінального насіння ідентифікованого в розрізі сортів для потреб елітної ланки насінництва льону-довгунцю у кількості 11,8 т; альтернативна технологія та, зокрема, нова система удобрення на основі застосування комплексних мінеральних добрив. Виявлено позитивну залежність від застосування таких добрив (Кропкер та Фолікер) в порівнянні з традиційними на врожай та якість волокна і насіння. Застосування розробки сприятиме зростанню урожайності соломи на 16,9 відсотків і насіння — на 46 відсотків, а також забезпечить зростання виходу волокна на 6,1 відсотка, а виходу довгого волокна до 31 відсотка.

У порівнянні із традиційною технологією альтернативна дає можливість підняти рівень рентабельності до 31,6–33,9 відсотків.

За додатковою інформацією звертатися за адресою:

Інститут сільського господарства Полісся НААН.

10007, м. Житомир, Київське шосе, 131.

Тел.: (0412) 42-92-31, Семеній О.Г.